

Király László

A szülőföld vonzásában

– Beszélgetés Vajda József fagottművésszel –

Negyedszázadon át volt a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekarának első fagottosa. Számos olyan hangversenyt adott az együttes, amely után a rádió Új Zenei Újságjában Kroó György, a legnagyobb tekintélyű magyar zenekritikus név szerint is kiemelte őt szép, muzikális szólóiért. (Hozzá teszem: szimfonikus koncertről szóló beszámolóban ez igen ritka jelenség.) Vajda József teljesítményét számos díjjal, kitüntetéssel jutalmazták: Liszt-díj, Artisjus-díj (a Szerzői Jogvédő Hivatal díja kortárs művek magas színvonalú előadásáért), Bartók-Pásztory-díj, 1995-ben a Rádiózenekar „Az év zenekari művésze” választotta. Az évtizedek során mintegy 80 hanglemezen működött közre. Olyan karmesterekkel játszott, mint Igor Markevitch, Lehel György, Lovro von Matatic, Claudio Abbado, Ferencsik János, Eötvös Péter, Lamberto Gardelli, Giuseppe Patané, Doráti Antal, a Fischer testvérek (Ádám és Iván), Cristophe von Dohnányi és pl. olyan zseniális, világhírű szólistával lépett fel, mint Msztyiszlav Rosztropovics gordonkaművész. Vajda pedagógiai munkásságának eredményeként számos növendéke játszik zenekarokban első fagottosként, illetve szólistaként itthon és külföldön. Beszélgetésünknek nincs évfordulós, vagy más apropója. A cél, hogy az olvasóhoz emberközelségbe hozzuk az első, Zalából elszármazott, európai rangú előadóművészt.

Király László: A Zenei Lexikon életrajza szerint Zalaegerszegen született. De érdekes módon édesapádról Nován neveztek el iskolát, tehát a család, a Vajda testvérek gyerekkorotokban a községben éltek. Akkor ez a zalaegerszegi születés ugye csak a kórházat jelentette?

Vajda József: Jól mondod, akkoriban odajártak szülni az anyák, ott volt legközelebb szülészet. Nova kb. 26 km-re van a megyei kórháztól, s ahogy elközelgett az idő, „kocsi szekérral” vitték be anyámat, és ott láttam meg a napvilágot 1946-ban. A kisebbik bátyám a faluban jött világra, a bábaasszony segítségével, mert akkor nem futotta fuvarra. A nagyobbik bátyám szintén Egerszegen született. Tehát változatos a kép, de a lényeg: Nován éltem 14 éves koromig. S apámtól tanultam zenét.

K. L.: Én emlékszem egy felvételre, talán a Magyar Népzene Tárában, ahol ti gyerekként le vagytok fényképezve...

V. J.: Ez egy érdekes történet. A legelső zenei felvételre a rádióban került sor, ahol regós énekeket éneklünk a testvéreimmel, és azt akkor fölvtették. Már nem emlékszem, ki volt a riporter. És azt a felvételt máig megőriztük.

K. L.: Ez egy néprajzi dokumentum....

V. J.: Igen. Egy relikvia...

K. L.: Tehát Nován nőttél fel. Mit jelentett számodra az a romlatlan falusi, természeti környezet?

V. J.: Nagyon sokat... nagyon sokat! Mondják is az ismerőseim, hogy azért vagyok viszonylag egészséges alkat, mert amit az ember ott „összeszed”, a gyönyörű

vidékből, meg a szabadságból, abból sokáig lehet profitálni. Nem kellett arra vigyázni, hogy kimész az utcára és elüt az autó. Örültem, ha két biciklit láttam... TV-t nem láttunk, villany sem volt jó ideig. Ez is nagyon érdekes élményem: emlékszem, 1955-ben vezették be a villanyt a faluba, és gyenge, 15-ös égők lógtak a foglalatban, és akkor az apánk ünnepélyesen elcsavarta kapcsolót. Mindenki elájult, hogy milyen világos lett... Addig csak petróleumlámpa, meg gyertya világolt. De jól éreztük magunkat ebben a „homályban”. Fejben sakkoztunk, fejben játszottunk a testvéreimmel mindenféle szellemi játékot. Mert ugye sötét volt, az embernek már olvasni nem volt kedve, mert nagyon rosszul láttunk... Szóval, jó világ volt az.

K. L.: Annak ellenére, hogy a kommunista diktatúra legsötétebb éveit, politikai viszonyai között éltek akkoriban? Apropó, ez érintett benneteket valamennyire?

V. J. : Nem nagyon. Annyiban igen '56-ban, hogy volt egy megemlékezés, azt hiszem egy év után és akkor elszavaltam a Nemzeti dalt Annál a szobornál, ami az iskola előtt állt.

K. L.: Az előtt az iskola előtt, ami most édesapádról van elnevezve?

V. J. : Igen.

K. L.: Tehát csak ennyi történt. De ennek azért nem lettek következményei?

V. J. : Az égvilágon semmi. A Rádióban mindeniknek volt káderlapja. A rendszerváltáskor azt visszaadták. Elolvastam, hogy mi van benne: „szakmailag jó, politikailag megbízhatatlan”. Ezt azóta már kidobtam.

K. L.: Hát ez más embereknél is előfordult, hogy szakmailag rendben volt, a rendszernek nem ellensége, de politikailag...

V. J. : Ezzel most az ember elviccelődik, de akkoriban ez elég komoly dolognak számított. Amikor 1970-ben bekerültem a Rádióba, két hét után megkerestek, hogy lépjek be a pártba. Én előtte persze KISZ-tag voltam (mindenki volt), meg diákbizottsági titkár a kollégiumban. És akkor azt hitték, hogy majd „beszerveznek” Azt válaszoltam, hogy úgy érzem, nem vagyok erre még elég érett! Az után nem zavartak...

K. L.: De egyébként a családokra jellemző volt az aktív közéletiség.

V. J. : Igen. A bátyáim közül az egyik művelődésügyi osztályvezetőként dolgozott Zalaegerszegen, a másik pedig polgármester Teskádon. Ők most is ott laknak. Apám is annak idején elvállalta az úttörő vezetést Nován. Táboroztak, kirándultak. Ő szerette ezt, a fiatalokkal végzett közösségi munkát.

K. L.: Ettől persze nem lett a rendszer „elvtelen kiszolgálója”, ahogy egyesek mostanában szeretnek megbélyegezni embereket. Aktív pedagógusként tette a dolgát: az értékek megbecsülésére nevelte az ifjúságot.

Tehát 14 éves korodig Nován éltetek. Aztán beköltöztetek Zalaegerszegre?

V. J. : Igen. Apukámat kinevezték a Liszt Ferenc Iskola igazgatóhelyettesének, aztán igazgató lett, s akkor beköltöztünk a városba. Egy olyan szakadt, régi házban laktunk a főutcán – azóta már lebontották –, ahol két szobában heten laktunk, a WC meg kint volt az udvarban.

K. L.: A fagottal hogyan kerültél kapcsolatba?

V. J. : Ez úgy történt, hogy apukám – amikor beköltöztünk a városba –, elvitt a zeneiskolába. (Akkor épült az új zeneiskola...)

K. L.: ...1961-ben...

V. J. : ...akkor azzal, hogy én – mármint a kislány – oboázni szeretne. Azt sem tudtam, mi az... Mondja neki az igazgató, Jakab Zoltán: hát Jóska bácsi, nincs oboánk. Kettő volt, de azt már kiadtuk. Viszont van itt két fagott, és senki nem akar rajta játszani. No, azóta fagottozok. Olyan szépen csillogott... Aztán a nagy lépést az jelentette, két év után, hogy az apám azt mondta, úgy érzi, hogy bennem van valami, és akkor levitt Pécsre. A konziban fölvetek a 3. osztályba. Aztán ott elvégeztem a tanárképzőt. El akartak vinni katonának 2 évre. S akkor azt mondtam, inkább elmegyek felvételizni az Akadémiára, hátha sikerül. Fölvetek. Azóta itt ragadtam...

K. L.: Úgy tudom, hogy te zeneszerzést is tanultál...

V. J. : Pécsen tanultam 4 évig zeneszerzést, 4 év ütőt, mert azt mondta a Kincses (így hívták a zeneszerzés tanáromat), Kincses József (szegény már meghalt), hogy az ütőt is el kell végezni a zeneszerzés mellett, mert az nagyon fontos, hogy a ritmikát érezzük. Nagyon jó tanár volt.

K. L.: Diplomáztál is ott zeneszerzésből, szimfóniát komponáltál.

V. J. : Igen, nagyon szerettem a komponálást. Érdekes, akkoriban mi mindenre volt időm! Most meg már semmire...

K. L. : „A nyugdíjasnak soha nincsen ideje.”

V. J. : Az ember el van foglalva az unokáival egyfolytában...

K. L.: Végül is rendkívül sokoldalú zenei „kiképzésben” részesültél.

V. J. : Szerintem ez nagyon hasznos volt a pályámra is, meg a tanítást is nagymértékben segíti. Mert most már nagyon régóta tanítok is a Zeneakadémián meg a Konzervatóriumban. De előtte meg zenei táborokba jártam kamarazenét tanítani Pécsre meg Bajára. A konziban félállásban tanítok, mert fagottos nincs olyan sok. Most hat növendékem van, abból öt lány, egy fiú...

K. L.: Emancipálódik a hangszer... Néhány évvel ezelőtt azt mondtad nekem, lehet, hogy abbahagyod a tanítást, mert ennyi évi gyakorlat után már nem tudod megmondani, hogyan is kell jól fagottozni...

V. J. : Ez olyan dolog, hogy elmúltam már 63 éves, de még mindig fejlődni szeretnék. És mindig rájövök egy-két dologra, ami nem olyan, ami éppen nekem tetszik. Most nem csak magamról van szó, hanem a növendékeimről is. Könnyű volt a barokk zenészeknek, akik száz évig egy stílust játszottak. Nekünk most hány félét kell? Nem akarom felsorolni, mert ez a beszélgetés nem zenetörténeti óra. Gondolj bele, hogy csak a 20. században mennyi stílus van. És akkor nem beszélék a romantikáról, meg a különböző átmeneti stílusokról, meg a klasszikusokról, meg ami előtte van. Hozzáteszem még, hogy én a Czidra László együttesében a Camerata Hugaricában 10 évig játszottam dulcián, a fagott reneszánsz kori elődjén.

K. L.: Ez persze egy más technikát, zenei gondolkodásmódot igényel.

V. J. : Hogyne, még intonációban is, mert ez a hangszer fél hanggal lejjebb van. S az embert ez zavarja. Még szerencse, hogy nincs abszolút hallásom, különben megzavarodtam volna... Ez is hasznomra vált, mert ott tanultam egy olyan stílust, irányzatot, ami máig elő kerül időnként. Mert a barokk zenében bármikor fel tudom használni azt, amit a Lacitól tanultam: díszítéstechnikát, meg azt, hogyan nyúljak hozzá egy darabhoz.

K. L.: Tehát sokféle működtél: nagyobb kamaraegyüttesben, szimfonikusban, a Rádiózenekar fúvósötösében...

V. J. : Igen, ez utóbbit 30 évig műveltem, bejártuk a fél világot.

K. L.: Ez egy igen jó együttes volt: Drahos Béla, Veér István...

V. J. : Ma már sajnos nem játszunk. Végigfújni egy-két órás koncertet, az már nem menne nekem. Ez komoly fizikai megterhelés. Nem véletlen, hogy a fúvósok 25 év után elmehetnek nyugdíjba. Azt sem bírnám már, amit régen a Fesztiválzenekarban. Bemész reggel, háromig próbálsz, utána még este nyolcig tanítasz. Ez így ment sokáig. A Rádióban is előfordult, hogy 10-től 1-ig próba, aztán tanítás, 6-9-ig megint próba, vagy koncert.

K. L.: Térjünk vissza még egy kicsit a zalai tájhoz. Zenei képességeid elszóltattak onnan.

V. J. : Az igazság az, hogy nekem nem voltak nagy vágyaim. Azt hittem, majd elvégzem a tanárképzőt Pécsen, aztán visszamegyek Zalaegerszegre, és a zeneiskolában tanítok. Ez volt az elképzelésem. Aztán amikor Pestre felkerültem, akkor megragadott a dolog. Későn érő típus vagyok...

K. L.: Azért elég eredményesnek bizonyult, ez a későn érés... Ejtsünk szót azért arról is, hogy a főiskolán ismerkedtetek meg később világhírű énekesnő feleségeddel, Kincses Veronikával.

V. J. : Még Pécsen láttam, a „Ki mit tud”-ot közvetítő a tv fekete-fehér adásában, amikor ő nyert. De akkor eszembe se jutott, hogy valamikor a feleségem lesz. Majd aztán az Akadémián ismerkedtünk meg. Kecskeméten

jöttünk igazából össze, ahol akkoriban évente rendeztek kortárszenei fesztivált. Egyik alkalommal én egy Bozay Attila darabot játszottam zongorán, Veronka szintén valami kortárs dalt énekelt. Ez keltette fel az érdeklődésemet... Amiből házasság lett.

K. L.: Van egy nagyon tehetséges fiatalok, Gergő, aki meg most...

V. J. : ...Portlandban vezető karmester, az Oregon Szimfonikus Zenekarnál az Egyesült Államokban. Zenét is szerez, klarinétozik, sokat vezényel. Két évvel ezelőtt Eötvös Péter asszisztense volt a Salzburgi Ünnepi Játékokon, ahol Bartók Kékszakállúja ment, meg a Cantata profana és a Négy zenekari darab. (Fordított sorrendben mondtam.) Négy koncert volt belőle, abból a negyediket Eötvös lemondta betegség miatt. S a Gergő kiment és levezényelte próba nélkül (!) a Bécsi Filharmonikusokkal a Festspielhausban ezt a három darabot, amiből ő csak a Kékszakállút vezényelte eddig. A másik kettőt nem. Lehet, hogy elfogult vagyok, de szerintem kiemelkedő teljesítmény volt. Megkérdeztem elég sok osztrák kollégát, akikkel Eisenstadtban szoktam muzsikálni. Azt mondták: lenyűgöző!

K. L.: Én is azt mondtam neki egyszer, hogy szívesen lennék a kezed alatt nagybögős. Kiváló az ütésttechnikája, jó a kezére játszani.

V. J. : Én is játszottam vele, mint fagottos még a Rádió Zenekarban. Neki több diplomája van. Elvégezte – amikor még volt ilyen –, a fúvószenekari 3 éves tanszakot. Utána ment a Zeneakadémiára, karmester szakra Lukács Ervinhez. Aztán sikerült neki a Nemzeti Galériában összehozni a Rádió Zenekar fúvóegyüttesével egy koncertet. És ott játszottam a keze alatt.

K. L.: Milyen érzés volt apaként a fiú irányításával játszani?

V. J. : Nagyon jó.

K. L.: Gergő ismeri-e apja szülőföldjét?

V. J. : Egyszer kisfiúként visszavittem: most elmegyünk és megnézzük, hogy én hol voltam kiskoromban. S akkor megnéztük a falut. S New York, meg Tokió után azt kérdeztem: ez ilyen kicsi? Nem jártam arra már legalább 10 éve. S elgondoltam, gyerekkoromban, ha el kellett menni a hentesig, vagy a pékig, micsoda távolságnak tűnt! Összesen két emeletes épület volt a faluban: egyik az iskola, a másik a tanácsháza. De a környék valóban gyönyörű! Az a sok erdő, az erdészház, a patakra jártunk le annak idején. Volt ott egy lejtő, télen ott síeltünk, meg szánkóztunk. Egy pár sí, meg egy szánkó állt rendelkezésre, aztán mindig azon veszekedtünk – három fiú –, hogy mikor ki használja. Én voltam a legkisebb fiú, nekem mindig utoljára jutott valami...

K. L.: De neked vannak húgaid is.

V. J. : Két húgom is van, Etelka, meg a Márti. Etu igazgatónő volt ott, ahol az apám. Márti a Színházművészeti Társaság titkára Budapesten. Benne van mindenféle bizottságban. Apámnak egyébként

kilenc unokája van. De most már – ha élne még, szegény –, nem tudná összeszámolni, hogy hány utód született már az unokáktól. Mert ebben a körben is megtörtént a gyarapodás. Nem is egy családnál. Az én keresztlányomnak, a nagyobbik bátyám lányának, aki Bécsben él, már három gyereke született.

K. L.: Népes a család hál' Istennek... Édesapád, id. Vajda József, Zalaegerszeg díszpolgára, tavaly lett volna 90 éves.

V. J. : Láttad a síremlékét?

K. L.: Igen. Németh János kiváló munkája. Jó lenne megjelölni a házatokat emléktáblával, ahol édesapád az utolsó évtizedekben alkotott.

Végül még egy fontos kérdés. Ugye, kis ország vagyunk, s a 70-80-as években egy-egy fúvós hangszer valahogy összekapcsolódott egy-egy előadó nevével. Kovács Béla volt „a klarinétos”, Tarjáni Ferenc „a kürtös”, Pongrácz

Péter „az oboista”. Ebben a sorban egyértelműen te voltál „a fagottos”. Tudom, hogy Kovács Bélát annak idején Herbert von Karajan ki akarta hívni a Berliini Filharmonikusokhoz első klarinétosnak, de ő nem ment. Neked nem voltak ilyen „kísértéseite”?

V. J. : Dehogyan nem. Engem Frankfurtból kerestek meg, a Frankfurter Rádió Zenekarától. És akkor kint kellett volna hosszú időre maradnom. Na, de ez idő tájt, már megszületett a fiam. Se a gyerekeket nem akartam itt hagyni, se a szüleimet, senkit.

K. L.: Tehát a család tartott itthon. Bizonyára lehetett volna legalizálni a kint tartózkodásodat valahogyan? Szerződéssel, hogy ne kelljen disszidálni?

V. J. : Simán megoldották volna. Egyszer Bécsbe is csábítottak a Symphonikerek, és nekik is azt mondtam, nem. Én itthon érzem jól magam, magyarként és kész.

Kései búcsúztató Tunyogi Csapó Gábor halálára

Hát ő is elment, csendben, szinte észrevétlenül. A magyar emigráció egy különleges tehetsége, hangyaszorgalmú munkása. Költő és gondolkodó volt, az 1956-os forradalom eszméjének és emlékének őrzője, letéteményese. Németországban élt, munkatársa volt a Nemzetőrnek, barátja, szerkesztőtársa Tollas Tibornak. Eredetileg, mint annyian, ő is költőnek készült a szegedi egyetemen, az egyik legszebb verset az 1956-os forradalom kitöréséről szerintem ő írta. (A harca induló Dávid éneke) Eredetileg Tunyogi Csapó Gábornak hívták, a szegedi Csapó utcából. Nyugaton Kocsis Gábor néven publikált, nyilván családja féltése miatt. Számos műfajban dolgozott, németül is jelentek meg írásai. Verseinek gyűjteményét Münchenben adta ki, *Az időtlenség köszilánkja* címmel. Lenyűgöző kötet, remélem, egyszer felfedezi az irodalomtörténet. (Szegeden jelent meg 1990-ben hasonmás kiadása.) Ha jól emlékszem, tizenöt éve, hogy Zalasabaron telepedtek le feleségével. Nagy szerencsének tartottam megismerkedésünket. A Pannon Tükörben rendszeresen publikált, verset, prózát. Ritkán, de személyesen is találkoztunk. Szeretetre méltó, zsörtölődő alakja mélyen beívódott emlékezetembe. Amikor megjelent *A mérleg jegyében – Tanulmányok, versek Október körül* és az Antológia Kiadónál, 2007-ben, hosszas elismerő kritikát írtam róla. Megköszönte – pedig nekünk kellett volna megköszönnünk helytállását az emigrációban. Néha komor hangú, halálra (megsemmisülésre) készülő verseivel próbáltam vitatkozni. Próbáltam érveket találni – a maradásra. A 2010/1-es számunkban három verset hoztunk tőle, mindhárom remekmű. A Hetvenhét éves lettem én – kissé József Attilát parafrázálva – utolsó versszakában búcsúzott. Nem mertük észrevenni...

„ No, mindegy. Én már lassan indulok.
Víg semmi vár, vagy bús öröklét,
nem érdekel... Csak már mehetnék!
Mint egykor Lót, majd én is elfutok,
a förtelmek világát itt hagyom,
s nem nézek vissza, mert hát jól tudom,
hogy akkor sóbálványá változom.”

A vers 2009 februárjában született. Baljós előjelként. Tunyogi Csapó Gábor barátunk, pályatársunk, szerzőnk tavaly nyár végleg eltávozott. A sajtó is alig figyelt rá. Pedig – biztos vagyok ebben –, életművének „köszilánkja” még fel fogja sérteni a körülötte kialakult közönyt és hallgatást. (Munkásságára visszatérünk még.)

P.I.